

DOI: 10.33663/0869-2491-2026-37-826-834

УДК 343.2+343.3

М. К. КИСІЛЬ,аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

ORCID: 0009-0001-1293-2329

СУБ'ЄКТ ФІНАНСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

У статті досліджуються ознаки суб'єкта кримінальних правопорушень, пов'язаних із фінансуванням кримінально-протиправної діяльності. Проаналізовано законодавчу регламентацію кримінальної відповідальності за статтями 110², 159¹, 176, 258⁵, 260, 447 КК України. Особливу увагу приділено зв'язку між діями уповноваженої особи юридичної особи та підставами для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо такої юридичної особи. Обґрунтовано необхідність розширення переліку підстав, передбачених ст. 963 КК України, та уніфікації віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за фінансування тероризму.

Ключові слова: фінансування кримінально-протиправної діяльності; суб'єкт кримінального правопорушення; спеціальний суб'єкт; фінансування тероризму; заходи кримінально-правового характеру; вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність; кваліфікація кримінальних правопорушень.

Kysil Maksym. Subject of financing criminal-illegal activities: current problems of qualification and application of measures of a criminal-legal nature

The article examines the characteristics of subjects of criminal offences related to the financing of criminal activities. It analyses the legislative regulation of criminal liability under Articles 110², 159¹, 176, 258⁵, 260, and 447 of the Criminal Code of Ukraine. Particular attention is paid to the connection between the actions of an authorised representative of a legal entity and the grounds for applying criminal law measures against such a legal entity. The need to expand the list of grounds provided for in Article 963 of the Criminal Code of Ukraine and to unify the age at which criminal liability for financing terrorism may arise is substantiated.

Keywords: financing of criminal-illegal activities, subject of a criminal offense, special subject, financing of terrorism, measures of a criminal-legal nature, age of criminal liability, qualification of criminal offences.

Вступ. На сьогодні не викликає заперечень теза про те, що фінансове забезпечення є фундаментом існування організованої злочинності, терориз-

* **Kysil Maksym**, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

му та діяльності, спрямованої проти основ національної безпеки. Саме фінансування трансформує поодинокі кримінальні експеси в системну протиправну діяльність, забезпечуючи її стабільність та масштабованість. У зв'язку з цим український законодавець виокремив низку складів кримінальних правопорушень, у яких надання активів є самостійною підставою кримінальної відповідальності, а не формою пособництва. Зокрема, йдеться про норми, передбачені статтями 110², 159¹, 176, 258⁵, 260, 447 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Стан дослідження. Питанням кримінально-правової протидії фінансуванню кримінально-протиправної діяльності приділялася певна увага у вітчизняній доктрині, зокрема в працях В. Зеленецького, В. Ємельянова, Л. Новікової (щодо боротьби з тероризмом), а також Т. Батраченко та С. Лихової (щодо виборчих правовідносин). Проте науковий інтерес здебільшого фокусувався на аналізі окремих складів кримінальних правопорушень без спроби їх консолідованого розгляду. Більшість дослідників зосереджують увагу на об'єктивній стороні цих кримінальних правопорушень – механізмах транзакцій та природі активів. Натомість особа суб'єкта фінансування, який приймає рішення про виділення коштів або безпосередньо здійснює їх переказ, – залишається на периферії наукових пошуків. Немає комплексних праць, які б проводили наскрізний аналіз ознак суб'єкта крізь призму всіх «фінансових» складів кримінальних правопорушень з метою уніфікації правозастосовної практики.

Постановка проблеми дослідження. Ключова проблема полягає у відсутності єдиного концептуального підходу законодавця до побудови ознак суб'єкта у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із фінансуванням кримінально-протиправної діяльності. Незважаючи на спільний характер суспільно небезпечного діяння (надання або збір коштів), норми розпорошені по різних розділах Особливої частини КК України, що призводить до невідповідної диференціації вимог до суб'єкта кримінального правопорушення (віку, службового становища, мети). Така законодавча неузгодженість може створювати колізії при кваліфікації діянь, особливо коли йдеться про притягнення до відповідальності бенефіціарних власників, які діють через корпоративні структури, та ускладнює застосування заходів кримінально-правового характеру, передусім стосовно юридичних осіб.

Метою дослідження є здійснення системного кримінально-правового аналізу ознак суб'єкта кримінальних правопорушень, пов'язаних із фінансуванням кримінально-протиправної діяльності, для виявлення недоліків законодавчої техніки та розробки пропозицій щодо уніфікації підстав кримінальної відповідальності фізичних осіб та застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Виклад основного матеріалу. Аналіз складів кримінальних правопорушень, які передбачають відповідальність за фінансування кримінально-протиправної діяльності (статті 110², 159¹, 176, 258⁵, 260, 447 КК України), дає

підстави стверджувати, що законодавець здебільшого використовує конструкцію загального суб'єкта. Відповідно до положень ст. 18 КК України «суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність»¹.

Системний аналіз законодавства свідчить, що для кримінальних правопорушень, пов'язаних із фінансуванням, характерним є встановлення загального віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність – 16 років. Вік – це встановлений документами юридичний період життя людини. Особа вважається такою, що досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, не в день народження, а по закінченні доби, на котру приходить цей день, тобто з нуля годин наступної доби².

Зазначений підхід законодавця потребує критичного осмислення в контексті принципу справедливості. Слід звернути увагу на певну диспропорцію вікових меж відповідальності у кримінальних правопорушеннях проти громадської та національної безпеки. Так, за безпосереднє вчинення терористичного акту (ст. 258 КК України) або створення не передбачених законом воєнізованих формувань (ст. 260 КК України) кримінальна відповідальність настає з 14 років (ч. 2 ст. 22 КК України). Водночас фінансове забезпечення цієї ж діяльності, яке є необхідною умовою її існування, карається лише з 16 років. В умовах цифровізації суспільства та доступності електронних платіжних інструментів особи віком від 14 до 16 років здатні повною мірою усвідомлювати суспільну небезпеку фінансування злочинних угруповань, що актуалізує питання щодо можливого зниження вікового цензу для таких складів кримінальних правопорушень. Водночас не варто забувати про загальне правило, згідно з яким при визначенні здатності людини усвідомлювати свої дії та можливість настання суспільно небезпечних наслідків необхідно враховувати її рівень розвитку, рівень соціального інформування, суспільної зрілості та стан психіки³.

Особливістю загального суб'єкта фінансування є його нерозривний зв'язок із наявністю умислу, що реалізовується шляхом цільового фінансування. Особа може бути визнана суб'єктом кримінального правопорушення лише за умови, що вона не просто здійснює транзакцію, а діє з конкретною метою. Так, виходячи з аналізу ст. 110² КК України, можна дійти висновку, що обов'язковою ознакою цього кримінального правопорушення є мета фінансування: «насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади» або «зміна меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України».

Це положення є ключовим для розмежування фінансування кримінально-протиправної діяльності та правомірної господарської діяльності. Якщо особа (загальний суб'єкт) надає кошти або матеріальні ресурси, не усвідомлюючи дійсних намірів отримувача (наприклад, вважаючи, що фінансує гуманітарну допомогу, а не збройні формування), вона не може підлягати

кримінальній відповідальності через відсутність обов'язкових ознак суб'єкта – умислу, спрямованого на досягнення злочинної мети. У цьому контексті особливо актуальною видається необхідність чіткого законодавчого визначення кола суб'єктів кримінального правопорушення у сучасних умовах. Так, на сьогодні суб'єктом фінансування може бути як громадянин України, так і іноземець або особа без громадянства. Зазначене набуває особливої важливості при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з транскордонними фінансовими потоками, спрямованими на підтримку російської агресії в Україні.

Диференціація кримінальної відповідальності за фінансування кримінально-протиправної діяльності здійснюється законодавцем не лише через об'єктивні ознаки (розмір коштів, повторність), а й через ознаки суб'єкта кримінального правопорушення. Згідно з ч. 2 ст. 18 КК України «спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа».

Окрему групу спеціальних суб'єктів становлять особи, відповідальні за фінансову дисципліну у виборчому процесі. Стаття 159¹ «Порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму» КК України містить специфічні вимоги до суб'єкта. Хоча ч. 1 цієї статті передбачає відповідальність загального суб'єкта, частини 3 і 4 спрямовані на осіб, наділених спеціальним статусом – розпорядників виборчих фондів, уповноважених осіб політичних партій. У цьому контексті Т. Батраченко рекомендує звертати увагу на зміст таких понять, як «кандидат, політична партія (блок)», «уповноважений представник кандидата, політичної партії (блоку)», «довірена особа кандидата, політичної партії (блоку)», а також «уповноважена особа кандидата, політичної партії (блоку)»⁴. Отже, спеціальний суб'єкт визначається не лише через посаду, а й через функціональні обов'язки, покладені на нього виборчим законодавством. Саме наявність спеціального правового статусу (розпорядник поточного рахунку виборчого фонду) є ознакою, що відмежовує злочинне фінансування виборів від адміністративних правопорушень. Заслужовує уваги в цьому питанні думка С. Лихової, яка в цій категорії кримінальних правопорушень рекомендує вживати термін не «суб'єкти», а «учасники». Це ґрунтується на тому, що «учасниками виборчого процесу можуть бути й особи, які не досягли 18 років, і такі, які не є громадянами України (коли вони виконують певну агітаційну роботу, забезпечують донесення необхідної інформації до виборців, виконують певні дії на допомогу кандидатам у депутати)»⁵.

Специфіка кримінальних правопорушень, пов'язаних із фінансуванням кримінально-протиправної діяльності, полягає також у тому, що значні обсяги коштів часто перераховуються не фізичними особами напряму, а з використанням банківських рахунків комерційних структур, благодійних фондів чи громадських організацій. У зв'язку з цим правильне встановлення ознак

суб'єкта кримінального правопорушення (фізичної особи) набуває критичного значення не лише для його особистої відповідальності, а й як необхідна передумова для застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб відповідно до розділу XIV¹ Загальної частини КК України.

Аналіз ст. 96³ КК України свідчить, що законодавець чітко визначив перелік кримінальних правопорушень, вчинення яких є підставою для застосування заходів щодо юридичних осіб. До цього переліку включено більшість досліджуваних нами складів кримінальних правопорушень, зокрема, порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму (ст. 159¹ КК України), фінансування тероризму (ст. 258⁵ КК України) та ін.

Суперечливою видається позиція законодавця стосовно невиключення в перелік підстав для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру кримінальних правопорушень, передбачених ст. 110² «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» КК України. При цьому у вказаному переліку міститься аналогічна за суттю ст. 110 «Посагання на територіальну цілісність і недоторканність України» КК України. Видається очевидним, що ця законодавча недосконалість має бути усунена таким чином, щоб заходи кримінально-правового характеру могли бути застосовані не лише щодо юридичної особи, уповноважена особа якої безпосередньо посягає на територіальну цілісність України, а й фінансує дії, на це спрямовані.

Ключовою проблемою у цьому аспекті залишається також установлення правового зв'язку між діями фізичної особи – суб'єкта кримінального правопорушення – та юридичною особою. Підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи відповідного кримінального правопорушення. При цьому підставами застосування цих заходів виступають не лише конкретні дії, а й системна незабезпеченість юридичною особою запобігання вчиненню кримінально-протиправних діянь.

Отже, суб'єкт фінансування у цьому контексті набуває спеціального статусу – «уповноваженої особи». Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 96³ КК України такими особами визнаються службові особи юридичної особи, а також інші особи, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи.

На практиці це створює складне завдання для сторони обвинувачення: необхідно довести, що суб'єкт кримінального правопорушення (наприклад, директор товариства), перераховуючи кошти на рахунки терористичної організації, діяв не як приватна особа (використовуючи доступ до рахунку), а саме від імені та в інтересах юридичної особи (наприклад, для отримання преференцій від окупаційної влади).

Важливо підкреслити, що дії суб'єкта кримінального правопорушення стають правовою підставою для застосування заходів щодо юридичної особи лише тоді, коли вони спрямовані на отримання такою особою вигоди (майнової чи немайнової). Якщо ж суб'єкт використовував ресурси компанії всупереч її інтересам (наприклад, таємно фінансував злочинне угруповання, надаючи компанії ризику санкцій), підстави для застосування заходів щодо юридичної особи відсутні.

Особливою актуальністю набуває питання бенефіціарних власників. У схемах фінансування тероризму чи сепаратизму часто використовуються номінальні керівники, які формально підписують платіжні доручення. У таких випадках суб'єктом кримінального правопорушення має визнаватися не лише номінальний керівник (як виконавець), а й бенефіціар (як організатор чи підбурювач). У контексті притягнення конкретних фізичних осіб до відповідальності за дії юридичної особи вартує уваги позиція Л. Новікової, яка наголошує, що фінансування тероризму може здійснюватися безпосередньо фізичними особами, а також за допомогою застосування ними діяльності юридичних осіб та державних структур, а при цьому кримінальній відповідальності повинна підлягати лише фізична особа. Юридична особа у зв'язку з вчиненням суб'єктом кримінальної відповідальності кримінального правопорушення може нести адміністративну, матеріальну, моральну відповідальність, а держава – міжнародно-правову відповідальність⁶. Відповідальність юридичної особи в такому випадку полягатиме в застосуванні щодо неї визначених законодавством заходів кримінально-правового характеру, зокрема її ліквідації та конфіскації належного їй майна (п. 2, 3 ч. 1 ст. 96⁶ КК України).

Висновки. Проведене системне дослідження кримінально-правової характеристики суб'єкта кримінальних правопорушень, пов'язаних із фінансуванням кримінально-протиправної діяльності (статті 110², 159¹, 176, 258⁵, 260, 447 КК України), дає змогу сформулювати низку теоретичних узагальнень та практичних пропозицій.

Незважаючи на різну родову належність досліджуваних кримінальних правопорушень, законодавець переважно використовує конструкцію загального суб'єкта. Визначальною ознакою для кваліфікації дій фізичної особи як суб'єкта фінансування є не лише факт передачі активів, а наявність спеціальної мети та усвідомлення злочинного характеру діяльності отримувача коштів.

Було виявлено законодавчу колізію щодо вікових ознак суб'єкта. Чинна редакція ст. 22 КК України встановлює вік, з якого настає кримінальна відповідальність за фінансування тероризму (ст. 258⁵) – з 16 років, тоді як за вчинення самого терористичного акту (ст. 258 КК) відповідальність настає з 14 років. Враховуючи високий ступінь суспільної небезпеки фінансування тероризму та можливості сучасних цифрових платіжних систем, якими активно користуються неповнолітні, пропонується внести зміни до ч. 2 ст. 22

КК України, знизивши вік, з якого настає кримінальна відповідальність за ст. 258⁵ до 14 років. Це забезпечить уніфікацію підходів до суб'єкта в межах кримінальних правопорушень терористичної спрямованості.

Було також виявлено недосконалість діючого переліку підстав для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, який містить ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканість України» КК України, проте не містить тотожну за суттю ст. 110² «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» КК України. Для усунення законодавчої прогалини рекомендовано доповнити перелік, визначений п. 4 ч. 1 ст. 96³ КК України, ст. 110² КК України.

З'ясовано, що відповідальність юридичної особи є похідною від дій фізичної особи (суб'єкта), яка має статус уповноваженої особи та діє від імені й в інтересах корпоративної структури. Це вимагає від органів досудового розслідування ретельного встановлення зв'язку між умислом фізичної особи – суб'єкта та вигодою юридичної особи.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що уніфікація ознак суб'єкта у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із фінансуванням кримінально-протиправної діяльності, сприятиме усуненню прогалин у правозастосуванні та підвищенню ефективності протидії організований злочинності та загрозам національній безпеці України.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25/26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.12.2025). 2. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. [вид. 2-е, перероб. та доп.]. Харків: Одіссей, 2004. 1152 с. С. 29. 3. Зеленецький В. С., Ємельянов В. П. Концептуальні основи визначення категоріально понятійного апарату у сфері боротьби з тероризмом: науково-практичний посібник. Харків: Кроссруд, 2006. 80 с. С. 3. 4. Батраченко Т. С. Кримінальна відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ, 2013. 191 с. С. 120. 5. Лихова С. Я. Виборчі правовідносини: кримінально-правовий аналіз. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка*. Юридичні науки. 2003. Вип. 49–51 С. 150–161. С. 150. 6. Новікова Л. В. Кримінальна відповідальність за фінансування тероризму: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2006. 199 с. С. 153.

References

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. № 25/26. St. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (data zvernennia 15.12.2025) (in Ukr.). 2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, S. B. Havrysh ta in.; za zah.

red. V. T. Maliarenka, V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. [vyd. 2-e, pererob. ta dop.]. Kharkiv: Odissei, 2004. 1152 s. S. 29 (in Ukr.). 3. Zelenetskyi V. S., Yemelianov V. P. Kontseptualni osnovy vyznachennia katehorialno poniatinoho aparatu u sferi borotby z teroryzmoz: naukovy-praktychnyi posibnyk. Kharkiv: Krossroud, 2006. 80 s. S. 3 (in Ukr.). 4. Batrachenko T. S. Kryminalna vidpovidalnist za porushennia poriadku finansuvannia vyborchoi kampanii kandydata, politychnoi partii (bloku): dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08; Luhan. derzh. un-t vnutr. sprav im. E. O. Didorenka. Luhansk, 2013. 191 s. S. 120 (in Ukr.). 5. Lykhova S. Ya. Vyborchi pravovidnosyny: kryminalno-pravovyi analiz. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. H. Shevchenka*. Yurydychni nauky. 2003. Vyp. 49–51 S. 150–161. S. 150 (in Ukr.). 6. Novikova L. V. Kryminalna vidpovidalnist za finansuvannia teroryzmu: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08; Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, 2006. 199 s. S. 153 (in Ukr.).

Kysil Maksym. Subject of financing criminal-illegal activities: current problems of qualification and application of measures of a criminal-legal nature

Introduction. Financing is a key factor in the existence of organized crime and activities directed against national security. The Criminal Code of Ukraine contains several norms (Articles 1102, 1591, 176, 2585, 260, 447) that establish liability for financing illegal activities. However, the lack of a unified approach to defining the subject of these crimes creates collisions in qualification and complicates the application of sanctions to legal entities.

The aim of the article. The purpose of the study is a systemic criminal-legal analysis of the signs of the subject of crimes related to the financing of illegal activities, in order to identify shortcomings in legislative technique and develop proposals for the unification of grounds for physical liability and the application of measures of a criminal-legal nature to legal entities.

Results. The comprehensive analysis of the Criminal Code of Ukraine reveals that in the corpus delicti of crimes related to financing (Articles 1102, 1591, 176, 2585, 260, 447), the legislator primarily employs the construction of a general subject. A significant legislative inconsistency regarding the age of criminal liability was identified: while the commission of a terrorist act (Art. 258) or the creation of paramilitary groups (Art. 260) is punishable from the age of 14, financing these activities entails liability only from the age of 16. It is argued that in the digital era, minors are capable of fully understanding the social danger of financial support for violence.

The study characterizes the special subject of these crimes, particularly officials who use their official position to facilitate financing (Art. 1102, 2585). It is emphasized that the status of an official serves as a qualifying sign that significantly increases the public danger of the act, as it involves the use of administrative resources. Distinctions were drawn between the liability of public officials and special subjects in the election process (managers of election funds under Art. 1591).

Furthermore, the research establishes the correlation between the physical subject of the crime and the liability of legal entities. It is proven that the application of measures of a criminal-legal nature (Art. 963 of the Criminal Code) is derivative and depends on proving that the physical subject acted as an «authorized person» on behalf of and in the interests of the legal entity. The article substantiates that the intent of the physical subject is the key factor linking the financial transaction to the corporate structure.

Conclusions. *Based on the analysis, it is proposed to amend Part 2 of Art. 22 of the Criminal Code of Ukraine to reduce the age of criminal liability for financing terrorism to 14 years. It is emphasized that the subjective side of the crime (specific purpose and awareness of the criminal nature of the recipient's activity) is a decisive criterion for recognizing a person as a subject of financing.*

Keywords: *financing of criminal-illegal activities, subject of a criminal offense, special subject, financing of terrorism, measures of a criminal-legal nature, age of criminal liability, qualification of criminal offences.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.12.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації: 24.03.2026